

Berachot Sources 43

רא"ש מסכת ברכות פרק ו סימן כג

גופא אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה. ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה. אמר אביי כוותיה דרב מסתברא. דתנן לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי לא עברתי מלברכך ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו. ורבי יוחנן אמר תני מלברכך ומלהזכיר שמך ומלכותך עליו.^(ז) רב האי פסק הלכה כרבי יוחנן.^(ז) ולעיל גבי בנימין רעיא מיירי שהזכיר גם מלכות. וי"ס דגרסינן בהו בפירוש ולרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה דאמר בריך רחמנא מלכא מריה דהאי פיתא.^ו ור"י היה מסופק אם הלכה כרב^(ח) מדקאמר אביי מסתבר כוותיה^(ט) וגם ר' יוחנן צריך להגיה מתניתין דמעשר שני. ונ"מ שאם דילג מלכות שמים [שלא] יחזור ויברך דשמא הויא ברכה לבטלה. ואם תאמר ברכה מעין שבע שאומר ש"ץ בערב שבת אין בה מלכות. וי"ל דהאל הקדוש שאין כמוהו חשוב מלכות כדאמרינן בפרק בתרא דראש השנה (דף לב א) דשמע ישראל ה' אלהינו^(י) ה' אחד זה מלכות וברכה ראשונה של שמונה עשרה^(א) כיון דאית בה האל הגדול הוא חשוב כמו מלכות. ויש אומרים לפי שאמר אלהי אברהם הוה כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו והודיע טיבו בעולם והיינו דכתיב (בראשית כד) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי:

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף מ עמוד ב

לא עברתי שלא לברכך עליו וכו'. פירוש ומברכה אחרונה קאמר דהיא מדאורייתא. ור' יוחנן אמר לא עברתי מלברכך ומלהזכיר שמך ומלכותך עליו כלומר דהכי קאמר ומלהזכיר שמך כראוי והיינו בהדי מלכות. וכיון דאידיחי ליה דאביי דהא תירצה ר' יוחנן הדרינן לכלילין דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן:

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף מ עמוד ב

כל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה ורמז לדבר אמרו בתלמוד המערב ממה שכתוב ארוממך אלקי המלך ואברכה שמך ודוקא במטבע קצר אבל מטבע ארוך בברכה הסמוכה לחברתה אין פותח בה בברוך ואין חותם בה במלכות ובשאינה סמוכה אף על פי שפותח בה בברוך אינו חותם במלכות ושמא תאמר ברכה ראשונה של שמנה עשרה היאך אין בה מלכות פרשו חכמי הראשונים הטעם הואיל ולזכירת אבות הותקנה וקודם זמנם לא היתה מלכותו מפורסמת בפי הבריות לא הזכירו בה מלכות ומ"מ השלימוהו בסוף הברכה כאמרו מלך עוזר וכו' ולי נראה טעם הדבר שלא נאמרה הזכרת מלכות אלא בברכה הנעשית על בריאת העולם או על המצות כלומר שהוא גוזר ועושה כרצונו וזהו ענין מלכות הא כל שהוא תפלה ובקשת רחמים אין צריך מלכות:

שלטי הגבורים מסכת ברכות דף כח עמוד ב

ב י"א דאם דילג מלכות יצא והתוספות נסתפקו בזה ויש אומרים דאם אמר מלכות אפילו לא אמר העולם יצא וי"א שצריך הכל ולזה הסכימו רוב הפוסקים:

לשון ריא"ז

כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה שכל ברכה שפותח בה בברוך צ"ל בה בפתיחתה כך בא"י אמ"ה וברכה ראשונה של תפלת י"ח אף על פי שאין בה מלכות בפתיחתה יש בה מלכות סמוך לחתימה שאומר מלך גואל עוזר ומושיע ומגן ובעשרת ימים שבין ר"ה ליום הכפורים שתקנו לומר זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים אינו אומר עוד מלך גואל שאין אומרים בה שתי מלכיות ובכל לשון שיאמר אדם הברכות והתפלות יצא וא"צ לאמרן בלשון הקדש ואם אמר אדם בריך רחמנא מלכא דעלמא מריה דהאי פיתא יצא י"ד ברכה ראשונה שהיא ברכת המוציא כמבואר בקונטרס הראיות בראיה ח':

תוספות מסכת ברכות דף מט עמוד א ד"ה ברוך שנתן

ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו' - וא"ת והא סמוכה היא וי"ל הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים כששכח רצה והחליצנו אין זה קרוי סמוכה וצריך פתיחה בברוך ובברכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכות אל חי וקים אי נמי אלהי אברהם היינו מלכות כדאמרינן (לעיל ד' ז:) משנברא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תתן לי (בראשית טו) ואם הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלע שבת ור"ח.

משנה ברורה סימן פה ס"ק ט

(ט) בלשון הקודש - [י] ומדת חסידות הוא להחמיר:

משנה ברורה סימן רטו ס"ק יט

(יט) לשוא - ר"ל אף שהוא מברך כסדר נוסח הברכה בדרך הודאה ושבח כיון שאינה צריכה וכ"ש אם הזכיר שם השם לבטלה ח"ו [יט] ולא דוקא שם של ד' אותיות ה"ה שארי השמות ג"כ בכלל איסור הזה. וה"ה אם הוציא השם בלשון לעז לבטלה דהיינו שלא בדרך שבח והודאה ג"כ יש איסור (אחרונים). כתב הא"ר בשם ס"ח אם תשמע שחברך מזכיר השם אל תכנס תוך דבריו לומר עשה לי כך וכך שהרי עי"ז ישתוק לשמוע דבריך ואתה גורם שיוציא שם שמים לבטלה אבל אם תשמע שחברך הזכיר שם השם לקלל את חברו אז תפסיק דבריו כי יחטא כשיקלל:

רש"י דברים פרק כו פסוק יג (פרשת כי תבוא)

ולא שכחתי - מלברך על הפרשת^ו מעשרות:

מהרש"א [חדושי אגדות] מסכת ברכות דף מ עמוד ב

מלהזכיר שמך כו'. ובסוף מסכת מע"ש איתא קצת בע"א לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי כו' ולא שכחתי מלברך ומלהזכיר שמך עליו ופירש רש"י בחומש מלברך על הפרשת המעשרות עכ"ל וכ' הרא"ם פירוש לא שכחתי מלברך בעת הפרשת המעשרות לא מלברך ברכת הפרשת המעשרות שהוא נוסח הברכה שתקנו אנשי כנה"ג כו' שברכת כל המצות אינן אלא מדבריהם כו' ע"ש ואולי נעלם ממנו סוגיא דהכא דמוכח בהדיא דאנוסח ברכת הפרשת מעשרות קאי דאברכת כל המצות מייתי ליה הכא דבעי שם וגם שנוסחה תקנו אנשי כנה"ג מ"מ עיקר הברכות סמכוה אהאי קרא וענינו דבעי בכל ברכה שם לייחד שמו על כל מין ומין מעין ברכותיו ומ"ד דבעי נמי מלך הוא מה"ט דמלך הוא מורה על אחדותו שהוא מלך מלכי המלכים ולכך בעשרה מלכיות בר"ה מסיים ה' אחד וק"ל:

משנה מסכת מעשר שני פרק ה משנה יא

[*] ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים מעשר שני לראשון אינו יכול להתודות לא עברתי ממצותך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ולא שכחתי לא שכחתי מלברך ומלהזכיר שמך עליו:

תוספות יום טוב מסכת מעשר שני פרק ה משנה יא

אם הקדים מעשר שני לראשון. עיין במשנה ו פרק ג דתרומות:

מלברך ומלהזכיר שמך עליו. והרא"ש פרק כיצד מברכין גורס ומלהזכיר [שמך] ומלכותך עליו לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה אבל התוס' כתבו דאטו תנא כי רוכלא ליתני וליזיל. ותמיהני על המזרחי ורבינו בגור אריה שכתבו על מה שפ"י רש"י בפרשת כי תבא ולא שכחתי מלברך על הפרשת מעשרות שר"ל שבח והודאה דאילו נוסח ברכה אנשי כנסת הגדולה תקנוה ומדרבנן היא. ואמר המזרחי שזאת המשנה שאומרת מלברך ומלהזכיר שמך מסכים עם זה הפירוש על דברי רש"י ואיך תסכים עם זה הפירוש אחרי שהגמרא מייתי למשנה זו אפלוגתא דרב ור' יוחנן בכל ברכה שאין בה שם ומלכות אלא הנכון דרש"י נוסח הברכה קאמר [וכן הוא בהדיא בפ"י רש"י בפרק כיצד מברכין דף מ ז"ל ומלברך ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר עכ"ל]. ואף על גב דמדרבנן היא אסמכוה אקרא דמי גריעא ברכה לאסמכוה אקרא משאר דברים דמדרבנן שהסמיכום על המקראות:

רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת ברכות דף מ עמוד ב

גמ'. וז"ל לא עברתי מלברך עכ"ל. ופירש רש"י (ד"ה מלברך) "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר". ודבריו צ"ע דקיימא לן דברכת המצוות דרבנן, ואיך נלמד מן הפסוק לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי שלא שכחתי מלברך ברכת המצוה על הפרשת מעשר שני. ולולא דברי רש"י לכאורה היה אפשר לפרש דקרא מיירי בברכת הנהנין (לשיטות דס"ל דברכת הנהנין היא מדאורייתא, עיין בתוס' דף יב א ד"ה לא ובתוס' דף לה א ד"ה אלא סברא ובפנ"י שם). אלא דיש לדחות דלמה ליה להתודות בוידוי מעשר שלא שכח מלברך ברכת הנהנין, דאיזה שייכות יש לברכת הנהנין לקיום דין מעשר שני, דאין זה אלא כמתודה שלא עבר על איסור נפרד שאסור ליהנות מעולם הזה בלי ברכה, ולמה צריך להזכיר זאת כחלק ממצות וידוי מעשר.

ועיין ברמב"ם (פ"א מהל' מעשר שני ונטע רבעי ה"טו) וז"ל ולא שכחתי שלא שכח מלברכו ולהזכיר שמו עליו עכ"ל. ומסתימת לשון הרמב"ם יתכן לפרש דס"ל שמתודה שלא שכח מלברך ברכת הנהנין (ודלא כדעת רש"י בסוגיין שפירש

דמיירי בברכת המצוה), ואף על פי שכתב הרמב"ם להדיא (פ"א מהל' ברכות ה"ב) שברכות הנהנין הם מדברי סופרים, יתכן דהרמב"ם סובר דשאני ברכת הנהנין על אכילת מעשר שני דהויא מדאורייתא.

והביאור בזה דס"ל להרמב"ם דבמעשר שני חל דין ניתן בחפצא דמעשר שני שניתן לאכילה, וחל בחפצא דמע"ש קיום מצות אכילת מעשר שני. והרמב"ם סובר שהברכה מהווה חלק מקיום מצות אכילת מעשר שני, דנלמדת מדרשת הקרא "קדש הלולים לה" מלמד שטעונים ברכה לפניהם (לה א), דהיינו שחל דין שבח וברכה כחלק מקיום מצות אכילת מעשר שני ונטע רבעי, וברכת הנהנין דמעשר שני מהווה קיום במצות אכילת מעשר שני מדאורייתא.

אמנם לפי זה צ"ע קצת מהו ההו"א שבגמ' (לעיל לה א) למילף דין ברכת הנהנין בפירות חולין מקרא דקדש הלולים לה', שהוא דין מסוים של שבח בקיום מצות אכילת נטע רבעי ומעשר שני.